

HALK EĞİTİMİ VE HALK KÜTÜPHANELERİ

Dr. Meral (Şenöz) ALPAY

Kültür ve eğitim :

Halk kütüphanelerinin kültür ve eğitim çalışmalarındaki yerini tesbit edebilmek için, önce kültür ve eğitimi tanımlamak doğru olacaktır. Kültür kelimesi çeşitli çağlarda aynı anlamı taşımamıştır. Bazıları bu kavramın sınırını daraltmış, bazıları genişletmiştir. Fakat kelimenin ilk çıktığı Grek dünyasındaki anlamına bakarsak, temelde büyük değişikliklerin olmadığını görürüz. «Cultura» Grekçe ve Lâtincede toprağı işlemek anlamına gelir. Ona paralel olarak gelişen «medeniyet», «uygarlık» (Civilization) kavramı da öyle. Fakat kültür kelimesi zamanla, toprağın işlenmesi anlamından esinlenerek insan zihninin işlenmesi anlamına kaymıştır.

Kültür kavramının bugünkü anlamına doğru gelişmesi XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın sonu arasında gerçekleşmiştir. Kavramın başlangıçtaki anlamı ile bugünkü anlamı arasında dört aşama gör-

mek mümkündür. Bunlar sırası ile : (a) Zihnin genel durumu veya alışkanlığı, (b) bir toplumun bütünüyle bilimsel, geleneksel ve töresel gelişmesi, (c) sanat ve bilim çalışmalarının bütünü, (ç) bir toplum da bilim, yaşayış düzeni, manevi değerler ve araç biçimlerinin hepsi oluyor.

Görülüyor ki kavramın en geniş sınırı en son aşamada çizilmeye çalışılan sınırdır ve bu, sanayi çağlarının başlaması ve bu çağ düşünürlerinin materyalist felsefesiyle ortaya çıkmıştır.¹

Kavram bugün felsefe dilinde insanın kendi üretimi ile değiştirerek, yeniden kendisine uygun olarak yaptığı yepyeni bir tabiatı işlemek diye tanımlanmaktadır. İnsan alet yapan bir hayvandır. Hayvan aletsiz yaşayabildiği halde insan yaşayamaz. Öyleyse insan tabiatla değil, kültürle bir bağlantı içindedir. Kültür insanın belli bir amaca göre meydana getirdiği üretimin tü-

¹ Encyclopedia of Philosophy, New-York, 1967. 11. c., 273-275, ss.

müdür. Bu düşünce, ilkel tabiatın karşısına insana ait bir tabiat koymaktadır. İnsan tabiatı üreterek kültürünü meydana getirmiştir.²

Uygarlığın ilerlemesi insanoğlunun kültürünü kendisinden sonraki nesillere aktarması ile olmaktadır. İkel toplumlarda bu aktarma bilinçsiz olmuştur. Bir sonraki nesile katkıda bulunabilmek, daha çok neyin aktarılması gerektiğini bilmeye bağlıdır. İşte bu bilinçlenmenin başlaması eğitim denilen ve özel yetenekleri gerektiren bir bilimin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

«Bütün canlı varlıkların hepsinden çok değişen ve çok taraflı olan insanın eğitimi (insan teşkil etme, insanı öğretim ve eğitim yoluyla olgunlaştırma işi) bütün sanatların üstünde bir sanattır». Bir kimseyi ona, bilgi, görgü vererek güdülen amaca göre hazırlama işidir.

Eğitimin amacı da çeşitli çağlarda, çeşitli ülkeler için değişik olmuştur. Toplum hayatı geliştikçe eğitim de ona paralel bir yön çizmiştir. Bütün canlı varlıkların tümünden değişken ve çok yönlü olan insanın eğitim ve öğreniminin önemi ilk çağlarda bile üzerinde durulan bir konu olmuştur. Yunanlılara göre eğitimin amacı faziletli insan yetiştirmektir. Romalılarda ise faziletlilik ve uygarlıktır. Rönesans devrinde eğitimin amacı insan ol-

maktır. İngilizlerin şövalyelik çağında başlayan ve aristokrasiyi yaratan kuşağın, John Locke'dan sonra sürüp giden eğitiminin amacı centilmenlik ve devlet yönetecek nitelikleri taşıyan başkanlar yetiştirmektir.³ İslâmiyet, doğuşu ile birlikte kendi eğitim ve öğretim amacını da getirmişti. Bu amaç «İslâm»ın, yani madde olduğu kadar ruhâni ve mânevî alanlarda, kısaca hayatın bütün görünüşlerinde uygulanan yeni hayat düzeninin öğretilmesiydi.⁴

19. ve 20. yüzyıllarda insanların yaşama biçimleri ve toplumsal ilişkileri temelinden değişmiş, öğretim ve eğitim işleri küçük bir zümrenin elinden çıkararak genel bir nitelik kazanmıştır. Bugün milletler kör olsun, topal olsun, her bireyin yaradılışına uygun ve topluma yararlı olacak biçimde yetiştirilmesini zorunlu görmektedirler. Onun için eğitimin amacı da zorunlu olarak toplumsal nitelikte olmaktadır.

Bugün eğitimle ilgili olarak ortaya atılan bütün tanımlama ve kıyaslamaların ve yeniden kurulmaya çalışılan eğitim sistemlerinin ortak yanları, eğitimin amacının kişiyi yepyeni bir durumla karşılaştığında gerçekleri en iyi şekilde kestirebilecek, cevaplandırabilecek duruma getirmeye çalışmasıdır. Diğer

³ H. Fikret Kanad. *Kısaltılmış Pedagoji*. Ankara 1966. 30. s.

⁴ Muhammed Hamidullah. *İslâm Peygamberi*. Çev.: M. S. Mutlu ve S. Tuğ. İstanbul, 1969. II. c. 68-84. ss.

² Orhan Hançerlioğlu. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul 1967. 224-225. ss.

bir deyişle, kişiye verilecek yön, ancak çağdaş uygarlığın gereklerine uygun bir yön olmalıdır. Eğitim bununla kalmayıp, kişiye maddi ortamda değişiklik yapmak ve uygarlığa katkıda bulunmak alışkanlığını ve etkinliğini verebilecek nitelikte olmalıdır.

Çağımız, toplumu öne alan bir çağ olduğuna göre halkın parası ile yürütülen eğitimin amacı, halka harcanan paraya eşit nimetler getirmek olmalıdır. Bu amaç en iyi şekilde halk kütüphanelerinde gerçekleştirilebilir. Kapsadığı kitaplar ne kadar pahalı olursa olsun, bunlardan yararlananların sayısı arttıkça kitabın değeri de arttığı için fiyatı daima ucuz olacaktır.

İnsanoğlunun, kültürünü gelecek nesillere iletebilmesi için kullandığı en güvenilir araç, yazı idi. Yazının yaygın hale gelebilmesi ve korunması kitap ile olmuştur. Fakat günümüz toplumu bilgi kaynağı olarak yalnız kitap ile yetinmiyor. Hızla gelişen ve değişen dünyanın yapı ve gereklerini karşılamak için başka kaynaklardan da yararlanmak zorunda kalıyor.

Çevre içi ve çevre dışı ilişkilerde başka haberleşme araçlarına da başvurmak gerekiyor. Bu da süreli yayın, plâk, film, harita, plân, model, radyo, televizyon, band, pikap gibi araçlardan faydalanmakla oluyor. Bilgi kaynaklarından kitap edilgen, fakat temel bir araç. Bunun

dışındakiler ise etken ve yardımcı araçlardır. Onun için bilginin yayılmasında ve ilerlemesinde birbirlerinin yardımcısı olurlar. Kişi bu araçlardan en uygun şekilde yararlanma imkânını eğitimle kazanır. Eğitimde hareket noktası birey, yani onun ilgi ve kabiliyetleridir.

Eğitim sadece okul hayatına özgü değildir. Aksine gerçek eğitimin büyük bir kısmı okul hayatının dışında kalır.⁶

Her eğitim kurumu kendisinden yararlananlar için gerekli araçları toplamak, onları belli bir düzen içinde her an yararlanmaya hazır bulundurmak zorundadır. Bir yandan okul dışı eğitimi gerçekleştirerek insanlara yapmak istediklerini yapabilmeleri için eğitim yoluyla yardım eden,⁷ diğer yandan insan bilgisinin her alanın da süratli gelişmelerin kaydedildiği günümüzde aydınlarla halkın bağının kopması tehlikesini önlemeğe çalışan⁷ halk kütüphanelerinin tanımına geçmeden önce, bu kütüphanelerin tarihi gelişmesini kültür tarihine paralel olarak kısaca incelemek yararlı olacaktır. Böyle bir inceleme bize çeşitli devirlerde, halk kavramının çeşitli anlamlar taşımalarının halk kütüpha-

⁵ Özer Soysal, «Yeni Eğitim Anlayışında Kütüphane,» TKDB, xVI, 4 (1967), 231-233.

⁶ Osman Ersoy, *Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma*. Ankara, Güven Matbaası, 1966. 12-13. ss.

⁷ Edward Sydney, Miriam Tompkins [ve] Karl Thomsen. *Yetişkinlerin Eğitiminde Halk Kütüphaneleri*. Ankara,

nesinin amaçlarını da etkilediğini ve tarihi gelişmenin halk kütüphanelerini çağımızın ön safta görmesi gereken bir kütüphane türü olarak ortaya çıkardığını gösterecektir.

a — İlk çağların, kitapları korumayı amaç edinen büyük kütüphaneleri : Tarihin ilk çağlarındaki kütüphanelerin kitapları korumayı ön plâna alma özelliği, geçmişin manevi değerlerini tehdit eden ciddi kültürel bir krizin var olduğu duygusundan ortaya çıkmıştır. Edebiyatta ansiklopedik eserlerin doğuşu da böyledir. Bunun sonucunda kütüphane bütün mevcudu depolamayı uygun görmüştür. Buna tesir eden ikinci etken de İskenderin Asya tipi kütüphanelere Greklerin dikkatini çekmiş olmasıydı. Helen ve Roma imparatorluk kütüphanelerinin en belirli amacı kitapları korumaktı.

b — Ortaçağın düşünmeyi ve çalışmayı ön plâna alan kütüphaneleri : Burada kitaplardan yararlanma önemliydi. Fakat bu bugün anladığımız mânada bir yararlanma değildi, daha çok mânevi yönden bir yararlanma idi. Kütüphane özel kültür amaçlarından çok dini amaçlara hizmet ediyordu. Orta çağın ikinci yarısında ortaya çıkan Üniversite Kütüphaneleri de böyledi.

c — Rönesans ve Barock çağlarının toplumsal ve gösterişli kütüphaneleri : Bu çağlarda kütüphane topluma yöneltmişti. Bunun yanında büyük saraylar yapılıyor ve bunlar gösterişli sanat eserleri ile süsleniyordu. Kütüphane şahsiyet, zenginlik ve gücü belirtiyordu. Bu sosyal gösteriş ve itibarın sonucu, kütüphane asillerin ve malikâne sahiplerinin aynasıydı. Ortaçağ kütüphanesi kitaplardan daha çok faydalanılması gerektiğini öne sürüyordu. Ama Rönesans ve Barock çağlarındaki bu faydalanma yalnızca bir raslantıydı.⁹

d — İslâm Kütüphaneleri :

Batıda durum böyle iken Doğuda, yani İslâm dünyasında ortaçağda devlet büyüklerinin desteği ile kurulmuş «umumî» kütüphaneler vardı. Bunlar herkese açık bulunduruluyor ve en meşhur âlimler hafız-ı kütüplük görevini yükleniyorlardı. Umumî kütüphanelerden herkes parasız yararlanıyordu. Bunlardan ayrı bir de medrese kütüphaneleri de medresede okuyan ve okutana hizmet etmek üzere kurulmuştur. Aynı şekilde İstanbul'un fethinden sonra daha Fatih devrinde umuma açık vakıf kütüphaneleri kurulmuş ve bunların her mahallere bir veya iki kütüphane düşecek kadar iyi teşkilâtlandırılmasına dikkat edilmiştir.¹⁰

⁹ H. J. de Vleeschauer. *Encyclopedia of Library History*. Pretoria, 1955. 43-45. ss.

¹⁰ *İslâm Ansiklopedisi*. 68. cüz (İstanbul, 1968), 1128. s.

¹⁰ Aynı yazı, 1129. s.

e — Liberal Çağın Araştırma Kütüphanesi :

Bu tarifi içine XIX. ve XX. yüzyılların ilmi kütüphaneleri girer. Aydınlanma devri ve liberal burjuvazi bilim ve araştırma ruhunu geliştirerek evrensel olan ve bütün bilimlere kapsayan bir kütüphane biçimi ve tutumu ortaya çıkarıyor. Asıl amaç kütüphaneyi kullanma, ondan faydalanmadır. Bu da gittikçe daha belirli olan dokümantasyon ile kendini göstermektedir.

f — Son yüzyılların halka dönük ve halk eğitimini ön plâna alan kütüphaneleri :

Bu kütüphane türü Avrupa'da burjuvazinin azalması sonucunda ortaya çıkan sosyal hürriyeti ve işçi sınıfının eğitimini yansıtır. Bu kütüphanenin amacı kitlelerin eğitimidir. İşte bu amaç halk kütüphanesinin çalışmalarını en geniş çizgileriyle belirler.

XIX. yüzyılda eşitliğe karşı duyulan istek, doğuş, sınıf, mal, mülk ve cinsiyet ayırımı olmaksızın kültürden yararlanmayı gerektirmişti. Eşitlik isteğinin gerçekleştirilmesi için kitlelerin entellektüel düzeyinin oldukça yükseltilmesi lâzımdı. Kitlelerin manevi hürriyetleri XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılda ortaya alan, fakat XX. yüzyılda bütün canlılığı ile beliren ve artık kültürel dünyamızdan çıkarılamıyacak olan iki kuruluşa yol açmıştı :

1 — Önce genel, zorunlu ve hür toplumsal eğitim,

2 — Ardından da yeni anlamıyla halk kütüphaneleri.

Bu kütüphane türü batının ortaya çıkardığı en son kütüphane çeşidi olmaktadır. Bu kütüphane ilk olarak mahiyet, muhteva ve teşkilât bakımından ilmi gayeleri değil, yalnızca geniş ölçüde toplum eğitimini amaç edinen bir kütüphane türü olmuştur.

Dünyanın her yerinde kurulan halk kütüphanelerinin ortak vasıfları :

a) Halka açık ve kolay ulaşılabilir olması,

b) Halkı eğitmek istemesi,

c) Hangi sosyal sınıftan veya yaştan olursa olsun, halk üzerinde bir baskı veya sınırlama yapmamasıdır.¹¹

Halk kütüphanelerine bağlı olan veya bağlı olması gereken çocuk ve okul v.b. gibi kütüphaneler de okuyucu hizmetlerinde kolaylık olabilmesi için ortaya çıkmış kütüphanelerdir.¹²

Halk kütüphanesi kanunları :

İlk halk kütüphanesi kanunu XIX. yüzyılın ortasında İngiltere'de çıkarılmıştır. Zaten halk kütüphaneleri özellikle Anglo-Sakson ülkelerinde

¹¹Vleeschauer, Aynı eser, 43-44. ss.

¹²Ersoy, Aynı eser, 57. ss.

gelişmiştir. Bu ülkelerde kanun zorlamadığı halde, halk, kütüphane kurulması hususunda özel idareleri zorlar.

Diğer bazı ülkelerde halk kütüphaneleri kurulması için devlet, özel idareleri ve belediyeleri kanunla zorlar. Fakat mali yönden yardım da eder. Bu çoktandır Çekoslovakya'da uygulanmaktadır.

Üçüncü tip kanunlar teşvik edici kanunlardır; Danimarka'da olduğu gibi. Bir şehir ya da semt halkının % 10'u kütüphane kurulmasını istiyorsa, kütüphane kurulur. Kütüphanenin kurulduğu köy ya da kasaba ise devlet masraflara % 80, büyük bir kasaba ise % 50 oranında katılır. Geriye kalan yersel idare tarafından ödenir.

Demek ki üç tip kütüphane kanunu vardır :

a — Yersel kuruluşlara kütüphane kurma izni veren fakat zorlayıcı olmayan kanunlar.

b — Yersel kuruluşları kütüphane kurmaya zorlayan kanunlar.

c — Teşvik edici kanunlar.

Halk kütüphanelerinin bir başka kuruluş şekli de vardır ki o da bu işin devlet eliyle yapılmasıdır, Sovyetler Birliğinde olduğu gibi.

Türkiye'de henüz bir halk kütüphanesi kanunu yoktur. Halk kütüphanesini devlet kurar. Belediyelerin kütüphane kurmalarında kanuni bir sakınca yoktur. Böyle ol-

makla beraber maddi gelir sağlayan bir kurum olarak görülemediği için belediyeler halk kütüphanesi kurmakla ilgilenmezler. Halkın kütüphane kurma dernekleri yoluyla kütüphane kurması devlet tarafından desteklendiği halde, bu derneklerin de başarısı büyük olmamaktadır.¹³

Halk kütüphanesi okuyucusu :

Halk kütüphanesinden yararlanan halk iki kısma ayrılır : Kültürlü ve kültürsüz olanlar. Kültürlü okuyucu genellikle orta tabakadan gelir ve çeşitli konularda değişen istekleri vardır. Bu isteklerin arasında coğrafya, seyahat, tarihi konular, bibliyografyalar, günlük olaylar, edebi eserler arasında giren popüler eserler vardır. Halk kütüphanesi bu istekleri karşılayabilmek için her konuya ait eserleri içine almalıdır. Bahçecilikten tutun da mobilya konusunda veya motor mekaniği konusunda el kitaplarına kadar. Okuyucular katalogtan fiş arayıp bulmak istemezler, onlara göre halk kütüphanecisi satranç oyunundan, din tarihine, arkeolojiden Atatürk hakkında yazılmış kitaplara varıncaya kadar her şeyi bilir. Diğer bir gurup kültürlü okuyucu da okumağa çok düşkün olan okuyucudur. Belli bir konuda durmadan yeni çıkan kitapları okumak ister.

¹³ Ersoy, Aynı eser, 27-28. ss.; Rudolf Juchhoff, Üniversite Kütüphaneleri, Çev.: Meral Şenöz. İzmir, Ege Üniversitesi, 1968. 33-34. ss.

Kütüphane bir pratik sosyoloji okulu olmalıdır ve kütüphanede çalışanlar çeşitli karakterde okuyucuya hizmet edebilmek için birey psikoloji hakkında bir şeyler bilmelidir. Dolayısıyla orta sınıfı bütün görünümleri ile tanımaya çalışacaktır.

Bunun yanında bir de ikinci gruba dahil okuyucular vardır. Yani kültürsüz halk. Bunlar yeni meseleler yaratır. Bunları da iki kısma ayırabiliriz, yaşlılar ve gençler. Daha yaşlı olanlar romanlara düşkün olur. Spor ve sinema kahramanlarının hayatları, büyük pehlivanların hikâyeleri revaçtadır.

Yaşlı olan insanlar için edebiyat, günlük hayatın gerçeklerinden uzaklaşmayı, bu gerçeklerden kaçmayı sağlayacaktır.

Genç okuyucular ayrı bir meseledir. Yetişkin bir okullu kız gözünü içine bakarak, kızarmaksızın, açık saçık bir kitabın niçin kütüphanede bulunmadığını sorabilir. Bu da yaşının normal davranışıdır. Bu yaşta kızlar erkeklere nazaran daha çok problem teşkil ederler. Kızlar ne istediklerini çok iyi bilmedikleri için kolayca tatmin olmazlar. Onun için okuyucuların tek tek de ele alınması gerekir.

Araştırma kütüphanesinde bu olmayacaktır. Halk kütüphanesi genellikle kafa ve ruh bakımından olunmuş bulunmayan okuyucu kütlesini eğitmekle görevlidir. Okuyucunun neden hoşlanabileceğini bilip,

dikkatini çekebilmelidir. Kütüphaneci hizmet ettiği çevreyi guruplara bölecek, sınıflandıracaktır. Orta tabaka halkın bulunduğu bir çevredeki kütüphane hizmeti bu çevrede kütüphaneci için ilgi çekici olabilir, çoğunlukla hayal kırıklığına uğrayacaktır, tatmin olduğu zamanlar çok az olacaktır. Okulda insan ve dünya hakkında öğrendiği iyimser düşünceleri azalacaktır. Ama küçük sevinçlerin bir çok hayal kırıklığını unutturduğunu da görecektir.

Kütüphanecinin diğer bir görevi de bütün halk guruplarına aşırı bir ilgi ile hizmet etmekten çok, tabii bir şekilde kendini üstün görmeksizin yapmasıdır. Halk üzerinde en kötü tesirlerden biri de yarı kültürlü kütüphanecilerin kendine, üstün bir hava vermesidir. Kütüphaneci halk kütüphanesinde yetişkinlerin eğitimi görevini üzerine almıştır. Bu işin öğretmenlik gibi belli bir kuralı yoktur. Ama görev bozulmadan, gösteriş, gurur, üstünlük taslanmadan yerine getirilmelidir. Halkın kütüphaneciye dayandığı, yardıma muhtaç olduğu unutulmamalıdır. Halkın kütüphaneye yaklaşması, yaklaşabilmesi kütüphanecilerin bu durumu yaratmasıyla mümkündür.

Kütüphaneci halka fikir aşılmalı mı?

Kütüphanenin eğitim görevi bireysel, toplumsal ve tarafsız olmalıdır. Kütüphaneden yararlanan halk

ya ne istediğini bilir, ya da bilmez. Kütüphanecinin yardımına ihtiyacı vardır. Bu durumda kütüphaneci belli bir tutum izlemek zorundadır.

Bazılarına göre bu tutum kişinin dileğine göre belirlenmeli, diğerlerine göre de toplumun politik ve toplumsal birliğini sürdürmek için, belli amaçlara göre halk eğitilmelidir. Kütüphaneci bunlardan birini örnek olarak seçmemelidir. Kütüphaneyi belli bir toplum yaratmıştır ama bunu kütüphanenin belli bir bilimsel amaca yönelip, bundan kendisinin de yararlanması ve kendi kültürel düzeyinin yükseltilmesi için yaratmıştır. Çok yönlü bir hizmet gerçekleştirmek zorunda kalan kütüphaneci de halkın bu isteğini karşılayabilmek için şu konularda hassas ve titiz davranabilmelidir :

a — Kütüphanecinin sağ duyuşu toplumsal kuruluşların etkisinden uzak kalmayı bilmelidir veya bu kuruluşların sansür koymalarını tesirsiz kılabilirdir.

b — Düşünce özgürlüğünün yayılmasından korkan bir kimsenin dengeli ve olgun bir toplum düşünmediği için yaratmayı önleyen sansürler koyması pek akıllıca bir iş değildir. Sansürler bilimsel açıdan olgunlaşmamış olmanın belirtisidir. Fakat resmî sansürler kanunlarla yürütüldüğünden, kütüphanecilerin elinden bir şey gelmezse, kütüphaneci kendi kalbinde böyle tutumla-

rı beğenmediği, etkilenmeyeceği duygusunu canlı tutmalıdır.

c — Kütüphanecinin - her insan gibi - kendine ait bir düşüncesi vardır. Ama karşısında kendisinden yardım isteyen kimsenin de aynı şeyi olduğu unutulmamalıdır.

ç — Çağdaş halk düşüncesinin çok yönlü özelliği, kütüphanecinin de bu düşünceleri hoşgörü ile karşılamasını gerektirir. Bunun için kütüphane yoluyla belli bir tutumu halka empoze etmek, hele bunu halktan gizli bir biçimde yapmak kötüdür.

d — Kütüphane ülkenin fikir savaşlarına katılmamalı, bir ayırım yapmaksızın herkese hizmet etmelidir.

e — Bunun için okuyucunun kütüphaneden, daha önemlisi kütüphaneciden emin olması gerekir.

f — İnsanlığa saygı kişiye saygı ile başladığına göre kütüphane belli guruplara değil, tüm halka yönelmelidir. Halkın güvenini kazanmak, belli otoritelerin güvenini kazanmaktan daha iyidir.

g — Günümüzde kütüphaneye hükmeden halktır. Halk için esaslı bir iş yapmak isteyen kütüphaneci, onlara bilinen genel kaideleri vermek yerine günün durumunu göstermekle işe başlayacak ve bunun en iyi çözümü için gereken yöne yöneltecektir.

nı teşkil edecek olan bir teoloji koleji kurmuş ve kendi şahsî kitaplarını kütüphaneye vermiştir. XIII. Yüzyıl sonlarına doğru kütüphanede 1000 kadar yazma eser mevcuttu; fakat bunlardan ancak dördü Fransızca idi. İlk katalog 1290 yılında yapılmışsa da, bu kaybolmuştur. 1338 yılında yapılmış olan halen Arsenal Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Dünyanın en eski üniversite kütüphanelerinden biri olan Sorbonne Üniversitesi Kütüphanesi bugün 3,5 milyon eseri havi olup 4.000 süreli yayını devamlı olarak izlemektedir. Günde 1500 okuyucu gelmekte, eve ödünç verilen kitaplar, ödünç verme işi selâhiyetli kimselerin müsaadesiyle yapılmasına rağmen, 25.000 cildi bulmaktadır.

Bologne ve Paris'ten sonra Köln, Heidelberg, Bâle (1465) gibi Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ve şehirlerinde üniversitelerin kuruluşuna şahit oluyoruz. Üniversite sayısının artışı, kitapların çoğalmasını ve kütüphanelerin kurulmasını ve dolayısıyla kataloglamayı zorunlu kılmıştır.

Ortaçağ üniversitelerinde özellikle teoloji ve felsefe öğretiliyordu. Kitaplar elle yazıldığından pek az sayıda ve bittabi çok kıymetli idiler. Bu yüzden kütüphanelerde masalara zincirle bağlı bulundurulurdu. Öğretim, araştırma esasına dayanmayıp, hocaların kendi bilgilerini öğrencilere anlatması suretiyle

yapılıyordu. Öğrencilerden de sadece bu bilgileri bellemeleri isteniyordu. Bu bilgilerin kaynakları, gerçeğe dayanıp dayanmadıkları araştırılmıyordu.

Deneye dayanan tabiat bilimleri XV. Yüzyıldan itibaren gelişmeye başladı. Bu bilimler üniversite dışında geliyor; araştırmalar Fransa'da Académie Française, İngiltere'de Royal Society, Almanya'da Berliner Akademie der Wissenschaft gibi özel bilim dernekleri tarafından destekleniyordu.

Fen bilimleri alanında yapılan başarılı araştırma ve çalışmaları, manevî bilimler alanında da gerçekleştirmek amacıyla 1810 yılında Wilhelm von Humboldt tarafından Berlin Üniversitesi kuruldu. Kurucusunun çabasıyla fen bilimleri de bu üniversitede öğretilmeye başlandı. Üniversitede, araştırmalar yapmak ve bu araştırmalar sonunda elde edilen yeni bilgileri öğrencilere öğretmek esası kabul edildi. Öğrenciler, öğretim üyeleriyle birlikte araştırmalara, deneylere katılıyorlardı. Yâni, öğrenci kendisi de araştırmacı oluyordu. Bu suretle araştırma yollarını ve tekniğini de öğreniyordu. Tabii, çeşitli alanlarda araştırmalar yapabilmek amacıyla seminerler düzenlenmeye başladı. İlk seminer 1812 yılında yapılmıştır. Berlin Üniversitesinde yapılan bu ilk seminer çalışmaları, diğer şehirlere ve Almanya dışındaki ülkelere de yayıldı.

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ¹

Leman (Şenalp) BAKLA

Üniversiteler, öğretim ve araştırma amacıyla kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Kitapsız ve kütüphanesiz eğitim ve araştırma yapılamıyacağına göre, üniversitelerin kütüphanelere olan ihtiyaçları her şeyden üstündür. Chicago Üniversitesi Rektörü Mr. Harper'in 1903 yılındaki bir demecinde dediği ve bizce de benimsenen «Kütüphane üniversitenin kalbidir» cümlesi, kütüphanenin üniversite içindeki yerini pek veciz bir şekilde ifade etmektedir.

Dünyanın her yerinde üniversiteler aynı amaçla kurulmuş olduklarına göre, üniversite kütüphanelerinin de her ülkede aynı esaslara dayanması gerektiği her ne kadar düşünülebilirse de, üniversitelerin farklı kuruluş ve bünyelere sahip olmaları dolayısıyla her üniversite için geçerli olabilecek belli tipte bir kütüphane örneği vermek mümkün değildir.

Üniversite kütüphanesi anlamı, Millî Kütüphanelerde olduğu gibi ekseriya yapmış oldukları fonksiyonu ifade etmez. Meselâ : Bizdekiler üniversite kütüphanesi adını taşımakla beraber fonksiyonları eksiktir. Buna mukabil, İngiltere'deki Oxford ve Cambridge Üniversite Kütüphaneleri kendi sınırlarını aşmış, millî kütüphane hizmeti gören kütüphaneler haline gelmişlerdir. Bodleiana Üniversite Kütüphanesi de yazmalar bakımından İngiltere'nin en zengin kütüphanesidir.

Üniversite kütüphaneleri bağlı oldukları üniversitenin bünyesine ve amacına göre geliştiklerinden, Batıdan ve bizden birkaç örnek alarak üniversitelerin tarihçelerini kısaca gözden geçirelim.

XII. Yüzyıla kadar Batıda kültür temsilcileri manastırlardı; İslâm dünyasında ise, medreseler. Batı dünyasının ilk üniversitesi İtalya'da Bologna şehrinde kurulmuştur. Burada daha ziyade Roma İmparatoru Justinianus tarafından kalemle aldırılmış olan Roma hukuku okutuluyordu.

1253 yılında papaz Robert Sorbonne, Paris Üniversitesinin esasını

¹ TKD İstanbul Şubesi adına İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde verilen konferansın metnidir.

Amerika'da ilk seminer çalışmalarını XIX. Yüzyılın sonlarında başlamıştır. Amerikan üniversiteleri, bilim dünyasında işgal ettikleri yüksek mevkie rağmen genç kurumlardır. Her nekad Harward Üniversitesinin kuruluş tarihi 1636 yılına kadar inmekte ise de, gerçek üniversiteler ancak John Hopkins'ın kuruluşu ile, yani 1876 yılından itibaren başlar. Bu tarihten önce kurulmuş olan kurumlar, hattâ bazen üniversite adını taşıyalar dahi, yine kolej mahiyetindedirler.

Batıda ilk üniversitelerin kurulduğu tarihlerde Türk - İslâm dünyasında da bilime ve öğretime önem verildiği, kültür ve sanatın çok ileri bir seviyede olduğu görülmektedir. Büyük Selçuklu sultanları bir taraftan fetihlerle hudutlarını genişletirken öte yandan medreseler, kütüphaneler, camiler, imarethaneler, kervansaraylar yaptırtarak kültürel hizmetlere de büyük yer vermişlerdir. Yakut-i Hamevi **Mu'cem-ül-Büldan** adlı eserinde Merv şehrinde 10 kütüphanenin varlığından ve hizmetlerinden etraflıca bahsetmektedir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu devrinde kurulan kütüphanelerden en tanınmış ikisi de Alp Arslan'ın değerli veziri Nizam-ül-Mülk'ün Bağdat ve Nişarbur'da kendi adına izafeten kurduğu Nizamiye Medresesi içindekilerdir. Anadolu Selçukluları

devrinde Konya'da kurulan kütüphaneler de zamanının değerli eserlerini ihtiva ediyorlardı. Bu kütüphanelerin çoğu Moğol istilâsı sırasında tahrip edilmişlerdir.

Gerek Selçuklular, gerekse Beylikler çağında Anadolu'nun bütün kültür merkezlerinde bir çok medreselerin açıldığı bilinmektedir. Her medresede müderris ve öğrencilerin okuyacakları ve okutacakları kitapların ve küçük te olsa birer kütüphanesinin bulunacağı pek tabiidir.

İlk Osmanlı kütüphanelerinin de medreselerde kurulduğu tahmin edilmektedir. Fakat medrese kütüphanelerinin asıl geliştiği devir Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlık yıllarıdır. Fatih'in İstanbul'un fethini müteakip, biri Ayasofya, diğeri Pantokrator Manastırında Molla Zeyrek adına tesis ettiği medreselerde derhal öğretime başlanmıştır. Diğer taraftan Fatih civarında «Sahn-ı Seman» adıyla tanınan sekiz medresenin hemen inşasına başlanmıştır. Külliye ancak 1470 yılında tamamlanmıştır. Bu medreselerde ilâhiyat, hukuk, edebiyat ve riyaziye okutuluyordu. Yine bu medreseler çevresinde kurulan 70 koğuşlu Darüşşifa'da da tıp öğretilmekte idi.

Sekiz medresenin her birinde bir müderris (Prof.), bir muhtem (Doç.) ve 15 danişmend (asistan) vardı. Ayrıca bu medreselere hazırlayıcı sekiz medrese daha mevcuttu:

(Musile-i Sahn). Medreselere devam etmekte olan 600 öğrenci için bir de imaret (aşevi) bulunmakta idi.

Görülüyor ki; Fatih Külliyesi 16 medresesi, 600 daimi öğrencisi, 120 asistanı, 8 doçenti ve 11 profesörü ve bunlara eklenen devamlı veya misafir büyük bilim adamlarıyla, bir kliniği ve içinde ders okutulan camii ile tam bir üniversitedir. Ve Fatih civarı, bir «site üniversite»dir. İstanbul Üniversitesinin uzak başlangıç tarihi olarak 1470'i, hattâ fetih tarihini kabul edebiliriz.

Devrinin gerçekten en yüksek bilgi kurumu olan bu medreselerde öğretim, İmparatorluğun diğer alanlarda gerileyişi ve düşüşüne uygun olarak gerilemiş ve bu kurumlar birer softa ve yobaz yatağı haline gelmiştir. İmparatorluğun her alanda çöküşünü önlemek amacıyla çeşitli ıslahat teşebbüsleri yapılmış, bilimde de Batıya yönelme zorunluluğu duyulmuştur. XIX. Yüzyıl başlarında bu maksatla Mühendishane, Bahriye, Harbiye ve Tıbbiye (1827) okulları açılmıştır. İleri fikirli Tanzimat adamları Avrupa'nın bilimsel araştırmaları ne kadar ilerlediğini ve bilimsiz bir şey yapılamıyacağını düşünerek bizde de bir üniversite kurulmasına karar verdiler. 31 Aralık 1863'te Darülfünun binası olarak inşa edilen binada ilk Darülfünun açılmıştır. İstanbul Üniversitesinin yakın başlangıç tarihi budur. Bu tarihte Amerika'da henüz gerçek üniversiteler açılmamıştır. 1863 yılında

müspet bilime açılan bu pencere, iki yıl gibi kısa bir zaman sonra bilgisizliğin ve taassubun doğurduğu hücumlar karşısında sebepsiz yere kapatılmıştır. Aynı yıllarda Batıda tabiat bilimlerinde ve sosyal bilimlerde deneye ve araştırmaya dayanan çalışmalar yapılıyor, bir çok yeni buluşlar ortaya atılıyordu. Oysa bizde, yerin yuvarlaklığını söylemekten korkulduğu için, tabii coğrafya ve astronomi dersleri Darülfünun açıldıktan bir yıl sonra konmuştur. Cumhuriyetin ilânına kadar Darülfünun bir kaç defa açılıp kapatılmış ve nihayet 1924 yılında çıkarılan bir kanunla bilimsel ve idari muhtariyetini kazanmışsa da, asıl 1933 yılında yapılan reformla son şeklini bulmuştur. İstanbul Üniversitesi uzun yıllar Türkiye'nin yegâne üniversitesi olarak öğretime devam etmiş, ancak son yirmi yıl içinde Ankara, İzmir, Erzurum ve Trabzon'da diğer üniversiteler açılmıştır.

Çeşitli ülkelerdeki üniversitelerin tarihçelerini kısaca gözden geçirdikten sonra üniversitelerdeki öğretim sisteminin değişmesi ve kitap baskı tekniğindeki ilerlemelerle ilgili olarak gelişen üniversite kütüphanelerinin durumlarını inceleyelim; XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren üniversitelerde bütün bilim dallarında araştırmalar yapılmaya başlanmış ve manevî bilimlerin laboratuvarları olan kütüphaneler de süratle gelişmişlerdir.

Başlangıçta, bütün bilim dallarındaki yayınları kapsayan büyük merkez kütüphaneleri tesis edilmiştir. Sonradan, her bilim dalındaki yayınların süratle artması ve araştırmacıların kendi konularıyla ilgili yayınları her an ellerinin altında bulundurmak istemeleri sebebiyle, ortaya çıkan enstitü kütüphaneleri, merkez kütüphaneleri aleyhine gelişmeye başlamışlardır. Zaten son yıllarda basılı ürünlerin süratle artışı karşısında bütün konuları kapsayacak evrensel bir kütüphane kurmak imkânsız hale gelmiştir.

Enstitü kütüphaneleri geliştikçe öğretim üyeleri ve öğrenciler merkez kütüphanesine baş vurma ihtiyacını duymaz oldular. Almanya'da Köln Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde 1.200.000 cilt eser vardır. Buna mukabil enstitü kütüphanelerinin toplam cilt sayısı 1.600.000 cilttir. Demek oluyor ki; enstitü kütüphaneleri Üniversite Merkez Kütüphanesinden daha zengindirler. Bu durum, hem yönetim örgütü ve hem de mali bakımdan bir çok güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Yeni kurulan üniversitelerde bu meselelerin halli düşünülmekte ve bazı tedbirler alınmaktadır. Meselâ; Almanya'da son yıllarda kurulan Konstanz Üniversitesinin üç fakültesi vardır: Tabii Bilimler, Felsefe ve Sosyal Bilimler. Sosyal Bilimler Fakültesinde iktisat, ticaret, politika ve hukuk öğretiliyor. Birbirine yakın konular biraraya getirilip bir

fakülteye bağlanıyor. Böylece klâsik fakülte ayırımı da ortadan kalkmış oluyor. Bu Üniversitede enstitü kütüphaneleri yoktur. Bölüm kütüphaneleri vardır. Bu kütüphaneler, enstitü kütüphanelerinden büyük, fakat üniversite merkez kütüphanelerinden küçüktürler. Bölüm kütüphaneleri birbirine yakın konularla ilgili yayınları biraraya toplarlar. Bir dereceye kadar fakülte merkez kütüphanelerine benzetilebilirler. Bölüm kütüphaneleri yönetim örgütü bakımından üniversite merkez kütüphanesi müdürüne bağlıdır. Teknik ve bilimsel hizmetler bakımından ise tamamen serbesttirler. Üniversite merkez kütüphanesinde ansiklopediler, bibliyografyalar gibi referans kitapları ile bölüm kütüphanelerinin kataloglarından müteşkil bir toplu katalog bulunur.

Amerika'da genellikle üniversiteler birkaç fakülteden ibaret olduklarından ve bir «site üniversite» teşkil ettiklerinden merkeziyetçi sistem tercih edilmektedir. Kitap ve dergi siparişleri ve kataloglama merkez kütüphanesi tarafından yapılır. Merkez kütüphanesinde ansiklopediler, bibliyografyalar, basılı kataloglar gibi referans kitapları ve kendisine bağlı olan bütün enstitü kütüphanelerinin kitap ve dergi işlerini muhtevi bir toplu katalog mevcuttur.

Amerika'da merkez kütüphaneleri ile enstitü kütüphaneleri fakül-

te kütüphaneleri aleyhine gelişmişlerdir.

Üniversitelerdeki enstitü, fakülte ve merkez kütüphaneleri arasında doğan dengesizliklere her ülkede çareler aranmaktadır. Fakat henüz tam bir sonuca varılmış değildir.

Bize gelince; İstanbul, Ankara ve Ege Üniversitelerinde birer merkez kütüphanesi, fakülte kütüphaneleri ve enstitü kütüphaneleri mevcuttur. Bu üç tip kütüphanenin yaşıatılmak istenmesi üniversitelere çok büyük malî külfetler yüklediği gibi kâfi miktarda yetişmiş uzman kütüphaneciler olmadığı için de gereken hizmeti görmekten uzaktırlar. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Kürsüsünün kurucusu müteveffa Prof. Dr. R. Juchhoff'un 1967 yılında Ege Üniversitesinde verdiği seri konferanslarda belirttiği gibi, bu üç kütüphane tipinden birinin feda edilmesi gerekmektedir. Hangi tipin feda edilmesinin uygun olacağı da o üniversitenin bünyesine göre tayin edilir.

Bugün 20.000 kadar yazma eseri ve 250.000 ciltlik büyük bir koleksiyonu ile İstanbul Üniversitesinin Merkez Kütüphanesi bina ve personel imkânsızlıkları yüzünden çalışamaz bir hale gelmiştir. Bu arada fakülte ve enstitü kütüphaneleri de geliştiklerinden fonksiyonunu tamamen kaybetmiş durumdadır. Derleme nüshası alan bir kütüphane olması bakımından bir genel

kütüphane, Yıldız Sarayı Kütüphanesinin zengin yazmalar, albümler ve eski eserler koleksiyonunu ihtiva etmesi bakımından bir Şarkiyat Kütüphanesi karakterini taşımaktadır. Yani, esefle şunu belirtmek isterim ki; İstanbul Üniversitesinin Merkez Kütüphanesi, ne muhtevası ve ne de fonksiyonu bakımından bir merkez kütüphanesi niteliği taşımamaktadır.

Ankara Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ise Ziraat Fakültesi Kütüphanesinin isim değiştirmesi suretiyle kurulmuş bir kütüphane olup Üniversite topluluğu içinde hiç bir fonksiyonu yoktur. Gerek İstanbul Üniversitesinde gerekse Ankara Üniversitesinde çok değişik fakültelerin şehrin birbirinden çok uzak semtlerinde yer alması ister istemez fakülte kütüphanelerinin gelişmesine yol açmıştır.

Yeni kurulan Ege Üniversitesindeki Merkez Kütüphanesi henüz teşekkül halindedir. Öte yandan çok gelişmiş enstitü kütüphaneleri vardır.

Atatürk ve Hacettepe Üniversiteleri ile Orta Doğu ve Karadeniz Teknik Üniversiteleri kampus esasına göre kurulmuş olduklarından merkeziyetçi sistem daha kolaylıkla tatbik edilebilmektedir. Bu üniversitelerde birer merkez kütüphane ve ona bağlı enstitü kütüphaneleri vardır.

Çeşidi ne olursa olsun üniversite bünyesinde bulunan kütüphanelerin, hizmetinde bulunduğu kimselelere yararlı olabilmek için lüzumlu yayınları temin etmesi gerekir. Kitap ve dergiler diğer kütüphanelerde olduğu gibi satın alma, bağış ve mübadele yollarıyla temin edilir. Elde sınırlı bir bütçe olduğundan, kütüphanelere bütün yeni yayınlar satın alınamayacaktır. Zaten yayınların son artışı karşısında buna imkân da yoktur. Amerikan Üniversite Kütüphanelerinin kitap satın alma bütçeleri bütün üniversite bütçesinin % 4-6 sı oranındadır. Bizde ise % 1 in altındadır. Şu halde bir seçme yapılacaktır. Kitap satın almada eldeki paraya göre en yararlı eserleri seçme işi üniversite kütüphanelerinin en önemli işlerinden birisidir.

Anglosakson ülkelerinde, yayınları seçme işi, öğretim üyelerinden kurulu bir kütüphane komisyonuna bırakılmıştır. Kürsülerden gelen ve satın alınması istenen kitap listeleri komisyon tarafından incelenir ve uygun görülenler alınır. Kütüphaneci de komisyona tekliflerde bulunabilir.

Almanya'da kitap seçme işi uzman kütüphanecilere bırakılmıştır. Uzman kütüphaneci üniversite mezunu ve kendi dalında doktora yapmış ve yine kendi dalında kütüphaneci olarak yetişmiş kimsedir. Bu tip kütüphaneci konuya hâkim bir araştırmacı olduğundan çok daha isa-

betli ve tarafsız bir seçim yapar. Zira öğretim üyeleri daima kendi araştırmaları için lüzumlu bütün yayınları aldırtmak isterler. Halbuki kütüphaneci bağlı olduğu kurumun diğer bilim dallarını da ihmal etmek istemez.

Anglosakson ülkelerinde, kitap seçimi işinde son söz kütüphane komisyonuna verildiği halde Almanya'da son söz uzman kütüphanecininindir. Bizim üniversite kütüphanelerinde de öğretim üyelerinden müteşekkil komisyonlar kurulmuşsa da çoğu formaliteden ibaret kalmıştır. Ayrıca yetişmiş uzman kütüphanecilerin bulunmaması yüzünden kitap seçimi işi de gerektiği şekilde yapılamamakta, ancak bazı kişisel çaba ve tecrübelerle yürütülmektedir.

Kitaplar kadar dergilerin seçimi işi de çok önemlidir. Bilhassa tıp, teknik ve fen dallarında en son buluşlar makaleler yoluyla takip edildiğinden bu alanlarda yayınlanan dergiler kitaplardan da önemlidirler. Ancak, tıp, fen ve teknik alanlarında yılda yaklaşık olarak 2 milyon makale yayınlandığını düşünenecek olursak, kütüphaneci bu yığın arasında kütüphanesine lüzumlu olan dergileri nasıl seçebilecektir? Bu son derece güç olan iş, uzman kütüphanecilerin abstract (özet veren dergi) ları ve bibliyografyaları, devamlı olarak takip etmeleri suretiyle yapılmaktadır. Fakat yer ve malî imkânların sınırlı oluşu bakı-

mından bir kütüphanede kendi konularıyla ilgili bütün dergileri bulmak imkânsızdır. Bu iş ancak kütüphanelerarası işbirliği ile gerçekleştirilebilir. Yani bir kütüphaneci, «Bu dergi bende yok, ama size falanca kütüphaneden bu dergiyi veya aranan makalenin fotokopisini temin edebilirim» diyebilmelidir.

Index Medicus tıp alanında yayımlanmış makaleleri konu başlıklarına ve yazar adlarına göre tanıtan bibliyografik bir süreli yayındır. Bu bibliyografya hazırlanırken 8000 dergi taranmaktadır. Bu iş elektronik beyinle yapılmaktadır.

Tıp ve eczacılık alanında 40,000 dergi çıkmaktadır. Ancak bunların çoğunu ilaç firmalarının reklâm amacıyla çıkardığı dergiler teşkil eder. Amerika'daki Kongre Kütüphanesine her yıl 12.000 yeni süreli yayın girer.

Bir Alman firması yalnız biyoloji alanında dünyada yayınlanan dergilerdeki makaleleri özetleyen bir dergi yayınlamaktadır. Bu dergi yılda otuz cilt çıkıyor ve 24.000 makalenin özetini veriyor.

Sayıları bu kadar çok dergilerin arasından en değerli olanlarını seçmek gerçekten önemli bir iştir.

Almanya'da uzmanlardan kurulu bir komisyon her Alman üniversite kütüphanesinde bulunması gereken en değerli dergileri tespit etmiştir. Bu listeler, seçim işinde kü-

tüphanecilere rehberlik etmektedirler.

Üniversite kütüphanelerine bağışlar da yapılır. Yalnız yayınların süratle arttığı bu son yıllarda bağışların kabulünde titiz davranmak gerekmektedir. Ancak lüzumlu görüşlenler kabul edilmelidir.

Satın alma ve bağış dışında kütüphane, mevcudunu mübadele (değiş-tokuş) yoluyla da artırabilir ve bu yolla pek çok kitap ve dergi temin edebilir. Meselâ; 13.000 süreli yayını izlemekte olan Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi 4.000 dergiyi değiş-tokuş yoluyla temin etmektedir.

Alman üniversitelerinde doktora yapanlardan alınan 150 nüsha değiş-tokuş işlerinde kullanılmaktadır. Bu suretle bütün üniversiteler birbirlerinin yayınlarından haberdar olmaktadırlar.

Bizim kütüphanelerimize bu yolla pek az sayıda kitap ve dergi girmektedir. 1067 dergiyi devamlı olarak izleyen Tıp Fakültesi Kütüphanesi, 214 dergiyi değiş-tokuş yoluyla temin etmektedir. Üniversite Merkez Kütüphanesine çoğu doktora tezleri olmak üzere yılda 730 kadar eser bu yolla gelmektedir. Diğer fakülte kütüphanelerinde bu sayı 10'u aşmamaktadır.

Satın alınan veya diğer yollarla temin edilen yayınlar kütüphaneye maledildikten sonra okuyucuların

istifadesine sunulmak üzere çeşitli kataloglar hazırlanır. Her tip kütüphanede bulunan alfabetik katalog üniversite kütüphaneleri için de şarttır.

Avrupa'da genellikle, ihtisas kütüphanelerinde yazar adı bulunan kitap için ayrıca kitap adına göre fiş çıkartılmaz. Zira okuyucular aradıkları eserlerin yazarlarını tanırlar ve yazar adından ararlar.

Anglosakson ülkelerinde kitap adlarına göre düzenlenmiş fişler de alfabetik katalogta yer alır. Bizim kütüphanelerimizde hem yazar ve hem de kitap adına göre alfabetik katalog hazırlanmaktadır.

Hazırlanması gerekli ikinci tip katalog konu katalogudur. Zira araştırmacıların büyük bir çoğunluğu konu adıyla müracaat ederler. Bu takdirde, ne tarzda hazırlanmış olursa olsun cevabı konu katalogu verecektir. Başlangıçta üniversite kütüphaneleri hem konu katalogları yapmışlar, hem de kitapları depolarda konularına göre yerleştirmişlerdir. Çoğu kere öğretim üyesi veya başka bir araştırmacı kendi konusuyla ilgili yayınları birarada görmek ve onları karıştırmak istiyordu. Fakat yayınların süratle artışı karşısında bilhassa merkez kütüphanelerinde sistematik yerleştirmeden ya tamamen vazgeçilmiş veya kaba bir sistematik yerleştirmeye devam edilmiştir.

Yukarıda da arzettiğim gibi, üniversitelerin kuruluş gayeleri ve

sına dayanmaktadır. Ve bu tasnif tarzının çeşitli usulleri vardır.

Bugün kütüphanelerimizde konu katalogları Dewey ve Bruxelles sistemlerine göre sistematik olarak hazırlanmaktadır.

Dewey, sistemini kitapları rafa konularına göre yerleştirebilmek amacıyla kurmuştur. Bunun katalog ve bibliyografya için geliştirilmiş şekli olan Evrensel Onlu Sınıflandırma sistemi (Bruxelles) ise, sistematik katalogta, sınıflandırma yapmak üzere ortaya konmuştur. Evrensel Onlu Sınıflandırma, esas olarak Dewey sistemine dayanır. Fakat onu geliştirmiştir.

Ankara'daki Millî Kütüphane'de ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı bir çok kütüphanede sistematik katalog, Dewey sistemine göre hazırlanmaktadır. Yani aslında yerleştirme için hazırlanmış olan sistem sistematik katalog hazırlamada da uygulanabilmektedir.

Istanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde tasnif ve yerleştirme Bruxelles sistemine göre yapılmaktadır.

Çeşidi ve uyguladığı sistemler ne olursa olsun, bütün üniversite kütüphaneleri öğretim ve araştırmalar için gerekli malzemeyi öğretim üyelerine ve öğrencilerine sunmakla görevlidirler.

Yukarıda da arzettiğim gibi, üniversitelerin kuruluş gayeleri ve

bünyeleri farklı olduğundan bütün üniversite kütüphanelerinin dertlerine deva olacak bir formül ortaya atılamaz. Ancak, her üniversite kendi bünyesinde bir takım reformlar

yaparak kendisi için daha verimli olacak bir şekli bulup uygulayabilir. Bütün mesele en rasyonel bir şekilde araştırmacılara hizmet edebilmektir.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Bilsel**, Cemil. **Istanbul Üniversitesi Tarihi**. İstanbul : Kenan Matbaası, 1943. 168 s. (Istanbul Üniversitesi Yayınları, Nu. 182)
- «Bir Memlekette Üniversite Kütüphanelerinin Durumu,» Çeviren : M. An'agan. **TKDB**, XIV. (3-4, 1965), 24-30.
- Çelik**, Hilmi. «Üniversite Kütüphanelerimiz ve Sorunlarımız,» **TKDB**, XVII (4, 1968), 293-297.
- Cunbur**, Müjgân. «Türk Kütüphaneciliğinin Tarihi Kökleri,» **TKDB**, XII (3-4, 1963), 105-116.
- Grieder**, Elmer M. «Kütüphane Üniversitenin Kalbidir,» Çev. : Nazan Kırkibir, **TKDB**, V (2, 1956), 93-100.
- Gürkan**, Kâzım İsmail. **Istanbul Üniversitesinin Başlangıcı; Les Débuts de l'Université d'Istanbul**. İstanbul : Fakülteler Matbaası, 1953. 23.
- Juchhoff**, Rudolf. «Alman Üniversitelerinin Kütüphane Örgütlenmesinde Yeni Eğilimler,» Çev. : Meral Şenöz **TKDB**, XVI (3, 1967), 149-154.
- Juchhoff**, Rudolf. **Üniversite Kütüphaneleri**; Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kütüphanesinde 11-21 Ekim 1967'de Verilen Seri Konferanslar. Çev. : Meral Şenöz. Bornova, İzmir : Ege Üniversitesi Matbaası, 1968. 24 s. (Ege Üniversitesi Rektörlük Yayınları, Nu. 26)
- Ötüken**, Adnan. «Istanbul Üniversitesi Kütüphanesi Hakkında Rapor,» **TKDB**, V (2, 1956), 107-111.
- Ötüken**, Adnan. «Kütüphane Üniversitenin Kalbidir,» **TKDB**, V (2, 1956), 104-106.
- Ötüken**, Adnan. «Üniversitelerimizin Büyük Eksiği,» **TKDB**, V (2, 1956), 101-103.
- Ünver**, A. Süheyl. **Istanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç; Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı**. İstanbul. 1946. XXXVII, 328, 64 s. (Istanbul Üniversitesi Yayınları, Sayı : 278).
- White**, Carl M., ed. **Amerikan Kütüphanecilik Tecrübeleri; Kütüphanelerin Mazisi, Tipleri ve Kütüphanecilikte Bugünkü Davranış**. Ankara : Güven Matbaası, 1961. 92 s. (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları : 134; Kütüphanecilik Enstitüsü Yayını : 3)